

Sammlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur
Årgång 144 2023

I distribution:
Eddy.se

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda H. Rugg

Berlin: Stefanie von Schnurbein

Göteborg: Åsa Arping

Köpenhamn: Johnny Kondrup

Lund: Torbjörn Forslid

München: Joachim Schiedermaier

Oslo: Elisabeth Oxfeldt

Stockholm: Anna Albrektson, Thomas Götselius

Tartu: Daniel Sävborg

Umeå: Maria Jönsson

Uppsala: Torsten Pettersson

Zürich: Klaus Müller-Wille

Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Ingeborg Löfgren (uppsatser) och Tim Berndtsson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2024 och för recensioner 1 september 2024. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978–91–87666–43–8

ISSN 0348–6133

Printed in Lithuania by
Balto print, Vilnius 2024

Tema: Arbetarlitteratur

En pedagogisk utopi för arbetarklassen?

Den utopiska impulsen i Eija Hetekivi Olssons

Ingenbarnsland, Miira och De unga vi dödar

AV CATHARINA BERGMAN

Inledning

Hon skulle bli gymnasielärare i samhällskunskap och historia och som en färdigutbildad sådan kunde hon bara fortsätta och fortsätta. Beröra och berika elever och bussa dem på framtiden som belasta bazookas. Frambringa medvetenheter. Förändra samhället den vägen. Och forska och skriva doktorsavhandlingar. Hon skulle bara bilda sig själv först.¹

Citatet kommer från Eija Hetekivi Olssons roman *De unga vi dödar* (2021), som är sista delen i en trilogi om Miira, en romankaraktär formad av arbetarklassbakgrund och vars skolgång och studier skildras i romanerna. Miiras föräldrar är sverigefinnar som flyttat till Göteborg för att arbeta, fadern på Volvofabrik och modern som trappstädare. De två inledande romanernas handling äger rum i göteborgsförorterna Gårdssten och Bergsjön, medan det i trilogins avslutande roman inte anges någon skådeplats för handlingen. Den första delen, *Ingenbarnsland* (2012), utspelar sig under 1980-talet och följer Miira genom grundskolan. I *Miira* (2016) har hon kommit upp i gymnasieåldern och i den avslutande delen, som utspelar sig 2006–2007, är hon i trettioårsåldern och på väg mot lärarexamen.

I Hetekivi Olssons verk finns ett klassperspektiv och en *utopisk impuls*, en vision om ett förändrat samhälle. Syftet med artikeln är att undersöka huruvida den utopiska impulsen i trilogin artikuleras som en *edutopi* och hur edutopin i sådana fall karakteriseras. Edutopi betecknar idén om utopiska visioner inom pedagogikens område och det handlar således om en pedagogisk utopi.² Med utgångspunkt i två av romanernas platser, vilka jag betraktar som *heterotopier*, samt en metaforisk ”plats” i trilogins avslu-

tande del, kommer jag att diskutera de utopiska dragen. Michel Foucaults begrepp heterotopi betecknar en reell plats som formats efter en utopisk vision utan att för den sakens skull utgöra en allmängiltig sinnebild av en ideal plats. På så sätt är heterotopin en plats som ur vissa perspektiv utgör en utopi; ur andra perspektiv framstår den som dystopisk. Platserna som undersöks är en kulle på en skolgård och en rulltrappa samt ett ”bildningsberg”.

Jag betraktar Hetekivi Olssons tre romaner som arbetarlitteratur eftersom de ansluter sig till arbetarklassperspektivet och solidariserar sig med arbetarklassen genom att lyfta klassamhällets problematiska struktur.

I det följande kommer jag att gå igenom begreppen utopisk impuls, edutopi och heterotopi. Därtill förklaras barnperspektivets potential i ett arbetarlitterärt verk. Sedan går jag igenom en del av den tidigare forskningen av Hetekivi Olssons litterära verk och författarskap. Efter detta analyseras de två heterotopierna skolgårdskullen och rulltrappan och metaforen ”bildningsberget”. I avslutningen diskuteras sedan hur den utopiska impulsen artikuleras och hur berättelsens avslut kan förstås.

Begrepp: utopisk impuls, barnet–arbetaren, edutopi och heterotopi

Nicklas Friesleben Lund, som anser att en utopisk impuls *kan* finnas i arbetarlitteraturen, menar att den utopiska impulsen handlar om en närvaro av en framtidsorienterad vision om att arbetarklassen har potential att förändra den befintliga sociala ordningen. Det är möjligt att generera alternativa – och bättre – levnadssätt och sätt att organisera samhället.³ ”Impuls” indikerar att det finns en riktning mot något. I det postindustriella samhället har det praktiska tänkandet kommit att dominera, vilket innebär en kapitulation inför det innevarande kapitalistiska systemet, hävdar Fredric Jameson. Därför behövs det idag en utopisk impuls, enligt Jameson, som håller möjligheten om en värld distinkt från denna vid liv och som tar formen av ett envist avvisande av den befintliga världen.⁴ Jameson framhåller att utopin kan fungera som ett instrument för att kritisera och diagnosticera det förhandenvarande tillståndet.⁵

I arbetarlitteraturen får gestaltningen av en fullt utblommad utopisk och framtida värld anses ovanlig, då realism är det vanligaste greppet, liksom att placera handlingen i samtiden eller förgångna tid. Men den utopiska impulsen, som är en vision om och en rörelse mot en framtida bättre och klasslös värld, kan föreligga som en förhoppning och som en strävan i arbetarlitteraturen. Den utopiska visionen behöver således inte nödvändigtvis visa sig i arbetarlitteraturen, men den *kan* göra det. Den kan ses som ett drag i vissa arbetarlitterära verk och således som en del av arbetarlitteraturen som tradition. Detta drag har varit mer framträdande under vissa tidsperioder än andra och det finns därtill geografiska skillnader.⁶

Förutom arbetarklassperspektivet finns också ett barnperspektiv i *Ingenbarnsland* och *Miira*. Magnus Nilsson och Sandra Mischliwietz sammanför i artikeln ”Barnet, arbetaren, arbetarförfattaren” (2011) arbetarklass- och barnperspektiven. De menar att bilden av arbetarklassen både som en exploaterad och förtryckt klass och som ”en modern klass som är bärare av framtiden” uttrycktes i den svenska arbetarrörelsens retorik runt förra sekelskiftet. Detta liknas i artikeln med den mer allmängiltiga bilden av barnet och ungdomen, som ”omyndiga bärare av en bättre framtid”.⁷ Nilsson och Mischliwietz konstaterar i sin undersökning av barnet som motiv och perspektiv i svensk arbetarlitteratur från 1930-talet att arbetarbarnet fungerar som en representant för arbetarklassen. Detta innebär att barnets underordnade position sammanförs med arbetarklassens motsvarande underordning i ett klassamhälle. Samtidigt finns där en utopisk dimension i och med att barnet ska träda ut ur sin omyndighet i framtiden och förändra den: ”Denna utopiska dimension ligger framför allt i löftet om att barnet–arbetaren en dag ska bli vuxet och stiga ut ur sin omyndighet, men också i konstruktionen av barnet–arbetaren som någon som med hjälp av ett naivt/vitalt perspektiv på världen förmår genomskåda, och därmed bekämpa, förtryckande strukturer”, menar Nilsson och Mischliwietz.⁸ Arbetarbarnet som representant för arbetarklassens utträde ur en underordnad position kan anas i Hetekivi Olssons trilogi, i vilken barnet Miira strävar efter autonomi. Likaså har hon förmågan att både genomskåda förtryckande strukturer, vilka främst representeras av skolan och utbildningsväsendet, samt föra en kamp mot förtrycket.

Liksom Nilsson och Mischliwietz noterar att det finns en allmän föreställning om att barn bär på framtiden, så finns inom den edutopiska idébildningen synen att barnen är vår framtid.⁹ Ett exempel på edutopi är Amos Comenius pedagogiska utopi, vilken han framställer i *Didactica Magna* som gavs ut första gången 1657. Comenius edutopi syftar till att lära alla allt. Oavsett vilka förutsättningar eller förkunskaper eleven har ska denna genom undervisningen bli vis, rättskaffens och from. Undervisningsmetoden handlar om att ha naturen, det sinnliga och det åskådliga som utgångspunkt och med systematik röra sig från det enkla till det komplexa. Comenius edutopi har en skönlitterär förlaga, Thomas Mores *Utopia* (1516), och Comenius själv trodde att hans pedagogiska vision var fullt realiserbar.¹⁰

Varje större utbildningsfilosofi artikulerar ett ideal som ska forma framtidens vuxna och har på så sätt ett utopiskt drag. Man kan dessutom tänka på utopier som i grunden didaktiska eftersom de designar ett sätt att leva och uppmuntrar utvecklingen av vissa typer av vanor, attityder och sätt att vara.¹¹ Edutopism inbegriper föreställningar om att genom utbildning förverkliga en utopisk samhällsvision samt föreställningar om hur utbildning kan upprätthålla det utopiska samhället.¹² Synne Myrebøe beskriver de utopiska inslagen i Martha Nussbaums pedagogiska visioner, som ett framhårdande

”inte än”. Denna orientering mot framtiden ger nuet en uppgift, vilket också artikulerar den långsiktighet som ryms i den edutopiska idén att unga ska fostras till framtidens samhällsomdanare.¹³

Det finns platser som syftar till att vara utopiska kontraster till det omgivande samhället, menar Foucault. Syftet med dessa platser, vilka han kallar heterotopier, är att på ett eller annat sätt utplåna, rena eller neutralisera platserna de kontrasterar. De är ett slags utopiska ”mot-rum” och de är inte entydigt utopiska. Heterotopin kan vara en öppen plats som också utestänger, eller isoleras från, det rum som omger den. Inträdandet sker på grund av tvång ”eller för att man underkastat sig en ritual eller ett reningsförfarande”, enligt Foucault.¹⁴ Heterotopier ifrågasätter det omgivande rummet och detta ifrågasättande kan yttra sig på två sätt: de kan skapa ”en illusion som avvisar all annan verklighet såsom illusion [...] eller motsatsen, genom att de faktiskt skapar ett annat reellt rum som är lika perfekt, lika minutiöst ordnat och lika tillrättalagt som vårt är oordnat, illa disponerat och rörigt”.¹⁵

I Hetekivi Olssons romantrilogi finns två platser som i denna artikel kommer att utforskas som heterotopier. Det handlar om en kulle och en rulltrappa. I slutet av trilogin används metaforen ”bildningsberget”, vilken undersöks i relation till begreppet edutopi.

Tidigare forskning

Den tidigare forskningen om Hetekivi Olssons produktion har varit fokuserad på *Ingenbarnsland*. En del av forskningen behandlar frågor som rör utbildning och klass. Det jag vill bidra med i och med min studie är att dels ge en analys av trilogin som en sammanhängande berättelse och att knyta samman det skildrade klassperspektivet med (ut)bildningsskildringarna som finns i verken. En större del av de tidigare studierna av författarens debutroman har varit inriktad på den språkliga framställningen, som språkväxlingen mellan svenska och finska samt karaktärens formande av identitet som finstalande i Sverige. Sophie Wennerscheid undersöker i artikeln ”’Saatana. Mie se kyllä kiroan’: Finnische Schimpfwörter in schwedischer Literatur nach 1970” (2021) finska svordomar i svensk litteratur efter 1970. Wennerscheid finner att de finska svordomarna i *Ingenbarnsland* och i Susanna Alakoskis *Svinalängorna* (2006) fungerar både som bekräftande av karaktärernas identitet i en svenskspråkig omgivning och som kritik mot socialt överordnade svenskspråkiga romankaraktärer.¹⁶ I artikeln ”Flerspråkighet och språkväxling i skönlitteratur på svenska: att analysera kontexten för litterära verk” (2016) utvecklar Hans Landqvist och Sofia Tingsell en modell att analysera kontexten för litterära verk där svenska är huvudspråk, men där flerspråkighet och språkväxling uppträder. *Ingenbarnsland* används för att exemplifiera hur en för-

fattare låter sina reflektioner över språkets betydelse komma till uttryck i romanen. För Hetekivi Olsson sker detta genom romanens huvudkaraktär, som reflekterar över om bristande kunskaper i svenska språket minskar hennes möjligheter till utbildning samt om hennes finska är tillräcklig för sociala situationer.¹⁷ Satu Gröndahl, som medverkar i antologin *Migrants and literature in Finland and Sweden* (2018) med artikeln ”Sweden-Finnish Literature: Generational and Cultural Changes”, menar att protagonisterna i *Ingenbarnsland* och Susanna Alakoskis *Svinalängorna* snarare beskrivs och navigerar utifrån klassmarkörer än utifrån identitetsproblem till följd av språkförlust. Gröndahl sätter detta samman med bakgrunden och utbildningsnivån hos Alakoski och Eija Hetekivi Olsson. De har båda vuxit upp i arbetarklass-immigrantfamiljer. Liksom Alakoski har Hetekivi Olsson genomgått universitetsutbildning. Hon har utbildat sig till lärare och tog studentexamen efter Komvux-studier.¹⁸ Detsamma gör hennes romankaraktär Miira. Gröndahl betonar att Miira kan svenska tillräckligt bra för att både kommunicera med svenska vänner och att utbilda sig, även om hon är medveten om att språket innebär svårigheter för henne. Landqvist och Tingsell hänvisar, liksom Gröndahl, till författarens erfarenheter och bakgrund. I min analys lämnar jag Hetekivi Olssons bakgrund och eventuella erfarenheter därhän. Jag hävdar inledningsvis att hennes trilogi är arbetarlitteratur. Ett av kriterierna, som ibland används för att definiera ett verk som arbetarlitteratur, är just att författaren har sitt ursprung i arbetarklassen. I syfte att tydligare knyta an verken till gängse definitioner åberopar jag Gröndahls hänvisning till författarens uppväxt i arbetarklass-immigrantfamilj.

De heterotopier som undersöks i den här artikeln är placerade i en urban miljö. Jag kommer emellertid inte att i någon större utsträckning beröra miljöerna som omgärdar heterotopierna. Jag vill dock lyfta att Hetekivi Olsson gestaltar klass delvis genom att beskriva olika stadsdelar i Göteborg. Anna Williams har utforskat Eija Hetekivi Olssons *Ingenbarnsland* och andra arbetarlitterära verk, i artikeln ”Kvinnorna och den kluvna staden” (2019). Utifrån begreppet *place and space* (plats och rum), där platsen är de materiella tingen och rummet minnen, erfarenheter och känslor, kommer Williams fram till att klass är upphov till att de städer som skildras är kluvna. ”Romanens platser – slitna gårdar, höghus och smutsiga trappuppgångar – är rum som framträder genom berättarens ögon. Rum som vittnar om ojämlikhet, klassklyftor och segregering”, menar Williams om *Ingenbarnsland*.¹⁹ Och hon betonar hur romanens gestaltning av staden påvisar klasskillnader: ”I en materiellt orienterad beskrivning fångar romanen klassklyftornas påtagliga gränsmarkeringar i den urbana verkligheten”.²⁰

I Göteborgsstadsdelen Gårdsten, där romankaraktären Miira växer upp, finns en asfalterad skolgård och det är där analysen härnäst tar vid.

Skolgårdskullen – en plats för utopiska lekar

Romantrilogin inleds med *Ingenbarnsland* och Miira som nioåring. Hon går i trean och redan här, i lågstadiet, finns en skavande relation mellan henne och skolans lärare och deras praktiker. Denna skavande relation går som en röd tråd genom trilogin, där olika aspekter av skolproblematik gestaltas. I romanerna finns en berättarröst som med stark solidaritet med Miira framställer hennes upplevelser i tredje person. Miira upplever lågstadiet som en plats där hon trycks ned och stängs in. Romanen utspelar sig på 1980-talet då det ännu fanns så kallade hemspråksklasser. Miira har utifrån sina Sverigefinländska föräldrars önskemål blivit placerad i en klass där undervisningsspråket är finska, något den unga eleven finner vara en orättvis sortering av skolbarn. Hon går i klass 3 Fi, men "[a]lla andra fick gå i svenska klasser. Alla balla hon kände, eller kände igen, fick gå i den svenska klassen med det svenska namnet 3 A. Först i alfabetsordningen! Där fick inte hon gå".²¹ Miira gestaltas som en karaktär med en upprorisk läggning som eldas på av känslan att bli orättvist behandlad. Miiras lärare tolererar inte Miiras upproriska uttryck och tillrättavisar henne, vilket i romanen framställs som en disciplinering som hämmar förändringspotentialen i det upproriska, som här är riktat mot den maktposition läraren representerar.

Lärarens tillrättavisningar kommer till uttryck i att hon söker disciplinera eleverna och fostra dem till undergivenhet. För Miira blir de första skolåren en kamp om herraväldet över sitt agentskap; att agera som subjekt i stället för att vara ett objekt för lärarens undervisning.²² Läraren tolererar inte att Miira fnissar och pratar i en situation då läraren vill att hon ska vara tyst. Läraren ryter "fentligt" mot Miira och "tryckte ner henne på stolen fastän hon redan hade satt sig" och tystar henne:

"Men ha..."

"Tsch", avbröt fröken och hötte med handen så att hånghullet skvalpade.

"Han ta..."

"TSCH", avbröt fröken igen och slog näven i bordet.²³

I berättelsen beskrivs hur läraren försöker trycka ner den sittande Miira i en ännu lägre position, vilket tyder på att läraren reagerar mot att Miira yrkar på att bli lyssnad på som ett subjekt, något som blir ett hot mot lärarens position som auktoritet. Här använder läraren även knytnäven för att hävda sig. Uttrycket "elever gör inte som läraren säger utan gör som läraren gör" besannas sedan i Miiras knytnävskommunikation. Faktum är att romanen inleds med en slagsmålsscen – Miira sitter gränsle över ryggen på en klasskamrat och med armar roterande som propellarar "banka[r hon] skiten ur honom".²⁴ Den våldsamma handlingen är ett uttryck för den ilska karaktären känner när pojken tafsar på flickor. Ilskan innebär både att hon förlorar kontrollen över sina

känslor och sin kropp samtidigt som den våldsamma handlingen syftar till att uppföstra pojken.

Skolan, som plats och institution, skulle kunna betraktas som en heterotopi, bland annat för att den är en plats som har en funktion för samhället och en relation till det, samtidigt som det är en plats för det avvikande. Det är en plats för det avvikande på så vis att barn ännu inte är fullgoda samhällsmedborgare, något de ska lära sig att bli det genom undervisningen.²⁵ Skolan är i denna del av berättelsen ännu ingen plats som ger upphov till utopiska visioner hos Miira. Dock framgår att skolan inte är det den borde vara. Miira önskar att hon inte behövde gå i en klass där undervisningsspråket är finska eftersom hon förstår att gedigna kunskaper i svenska ger henne större möjligheter. Språkbristerna – och andra kunskapsbrister hon anser sig få av den undermåliga undervisningen – ger henne en känsla av att ligga efter. Från Miiras position sett, är svenskspråkiga barn både språk- och kunskapsmässigt privilegierade. Men i övrigt formuleras inte någon utopisk skolvision. Istället fungerar en annan plats som en mer verksam heterotopi: en kulle bredvid skolgården där en utopisk framtidsvision gestaltas genom lek. Foucault menar att de heterotopiska mot-rummen syftar till att utplåna eller neutralisera de platser de kontrasterar. Dessa platser

känner barn till mycket väl. Det är självfallet den bortersta delen av trädgården, det är självklart vinden, eller ännu hellre indiantältet på vinden, eller – speciellt på torsdags-eftermiddagarna – föräldrarnas säng. Det är i denna säng man upptäcker världshaven, eftersom man kan simma i dem mellan täckena; men sängen är även himlen eftersom resåren låter en hoppa högt; den är skogen eftersom man kan gömma sig i den; den är natten eftersom man kan förvandla sig till ett spöke mellan lakanen; den är slutligen något lustfyllt eftersom man vet att man kommer att bli bestraffad när föräldrarna kommer hem.²⁶

Den delvis barrträdsklädda, men i övrigt kala, kullen vid den asfalterade skolgården utgör en kontrast till skolan. Dess placering i anslutning till, men inte inom, skolgården gör kullen tillgänglig för lek för skolbarnen samtidigt som den i gränslandet mellan skolan och samhället utanför inbjuder dem till att utforska gränserna för vad framtiden, de själva och samhället kan bli. Nilsson och Mischliwicz undersöker en leksekvens i Moa Martinsons *Mor gifter sig* och konstaterar att barnen i leken reproducerar de vuxnas maktutövning genom att härma de vuxnas beteende. Barnen är således medvetna om att vuxna utövar makt och hur de gör det. Mia i Martinsons roman vägrar, liksom Miira, att gå med på att de vuxnas maktutövning (även om Mia accepterar de andra barnens låtsade maktutövning).²⁷ I den lek som gestaltas på kullen är Miira den som bestämmer över de andra barnen, och hennes sätt att agera utifrån ledarposition framställs som mer korrekt än hennes lärares sätt att utöva ledarskap. Skillnaden i hur

de två ledargestalternas handlande gestaltas förmedlar snarast en kritik mot att den vuxne läraren agerar utifrån en överordnad maktposition, medan eleven och barnet Miira styr över sina jämnåriga klasskamrater i en utforskande lek. Hon prövar genom leken inte bara att utöva makt utan kan här också leva ut sin upproriskhet:

Det var på den kullen hon brukade sätta igång upproriska lekar, fördela sysslor och kompisar i rättvisa lag, gunga i grenarna, få kåda på kläderna, föra krig mot inkräktare och knega som kökschef, laga geggamojagrot.²⁸

Här har Miira enligt berättaren placerat sig i en topposition, något som endast är möjligt för att det sker inom lekens ramar där Miira får utforska sin världsbild. Kullen är en utopisk plats som existerar utanför samhällets sfär och vars regler skiljer sig från samhällets.²⁹ Miira kan där styra och ställa samt efter egna rättesnören fördela sysslor och dela in kompisarna i (enligt henne) rättvisa lag. Fördelning och rättvisa är ledord för den vision som i romanen framträder som det ultimata sättet att organisera samhället. Samtidigt har inte alla tillträde till Miiras värld. Heterotopin är en öppen plats, men den har också ett tillslutningssystem – vem som helst får inte träda in i den.³⁰ Miira för krig mot ”inkräktare”, som kanske hotar att förstöra rättvisan. Mot romanens slut återkommer krigiska verb i relation till kunskapsinhämtning. Föreställningen att studier ska leda till möjligheten att besegra och befria pekar mot att en edutopi håller på att artikuleras:

Hon blev genomsvechtig. Om hon åkte på språkresa kunde hon bli av med engelska-spärren och fylla luckorna hon fått av Rövossen. Besegra och befria som hon ville men inte hade lyckats att göra trots att hon läste, låg före och lät som Clinton.³¹

Citatet visar dels att Miira upplever att skolundervisningen inte förmedlar kunskap till henne utan ger henne kunskapsluckor. Hon har en läsning när det kommer till att tala engelska, vilken också den är ett resultat av undervisningen i Römosseskolan. Dels visar citatet en krigisk och revolutionär vision genom en önskan att besegra och befria, vilket kan tolkas som ett medel som möjliggör inrättandet av en utopi. Vad som ska besegras och befrias definieras inte och skulle lika gärna som att besegra kunskapsluckorna och befria det engelska talet från spärren, kunna innebära att besegra skolsystemet och befria de andra eleverna från det.

I Miiras utopiska lek framträder också en annan vision: hon är den som initierar aktiviteterna och styr över de andra barnen. Miira ser sig själv som en ledare som vill påverka andra utifrån en maktposition. Detta problematiseras även i romanen:

Det var hon som var hövding. Det var hon som tog hand om de andra, försvarade dem, skaffade mat och material och försökte lära dem att säga emot och slåss. Men ledarskapet

var krångligt. Det blev sällan som hon hade tänkt sig. De andra var för fega och de slutade att leka så fort en fröken eller en förälder sa åt dem att sluta och inte kunde de säga emot eller slåss heller. De lät sig styras och tystas ner av andra, också av henne. Hon tyckte illa om dem för det.³²

Detta sätter fingret på den utopiska världsbildens svagheter: den kan aldrig vara en gemensam utopisk världsbild och realiserandet av utopin kräver viss styrning, vilket innebär att vissa människor blir styrda. Wendy Brown hävdar dock att den bävan för att inta en maktposition (som ju är förknippad med det man önskar frigöra sig ifrån), som hon ser hos den senare tidens socialistiska och feministiska rörelser, hämmar realiserandet av en utopi och till och med hindrar förmågan att föreställa sig en utopi.³³ I *Ingenbarnsland*, och särskilt i citatet ovan, framstår det som problematiskt att skapa en rättvis värld när en person (Miira) bestämmer vad som är rättvist. Därtill finns andra auktoriteter (lärare och föräldrar) att förhålla sig till. Att Miira gestaltas som en karaktär som kan se sig själv som en ledare gör dock att den utopiska vision som framträder i romanerna framstår som realiserbar. Hon tecknas som en förebild som står upp för sig själv och en bättre framtid. Samtidigt finns hos karaktären ett mindre sympatiskt drag: hon tycker illa om de andra barnen för att de lyder, även när de lyder henne. Trilogin, menar jag, kan i viss mån ses som en bildningsroman och utvecklandet av protagonistens empatiska förmågor är en del av narrativet. I den följande romanen, *Miira*, står protagonistens vision om att bli en rättvis ledare fast. Hon ska "[b]li rättvisechef".³⁴

Det finns en annan viktig idealbild som leks fram på kullen. Att "knega" är viktigt och framstår som en självklarhet som närts under Miiras uppväxt. I en passage flätar modern hennes hår och fäster flätändarna med skinnsnören som fadern fått från sin arbetsplats. Miiras flätor är på så sätt ett resultat av båda föräldrars arbete (moderns flätarbete och faderns arbetsplatssnören) och flätandet representerar arbetarklasserfarenheten föräldrarna för över på dottern. Vidare räcker Miira snörena till modern när det är dags att fixera flätorna och hon blir på så vis själv en del av flätarbetet.³⁵

Miiras föräldrar framträder som karaktärer som har stort inflytande på de värderingar hon navigerar utifrån. I *Miira*, den andra delen i trilogin, beskrivs föräldrarna så här:

Mamma var en jumpergörare. Dubbelstädare, bokläsare, ostälskare, brödbakare, klädlagare, höhhare, starkvarare och snabbjobbare, snabb med allt. Pappa var också höhhare och starkvarare men inget av det andra som mamma var. Han var en jumperbärare, enkelstädare, ingetläsare, pipälskare, brödätare, lägenhetslagare och noggrannjobbare, noggrann med allt. Han ville hon skulle börja kroppsjobba på heltid efter nian, som han hade gjort efter sjuan, istället för att göra något så lönlöst som att läsa böcker, lika med lata sig. Hon visste det fast han inte sa det.³⁶

Modern arbetar som trappstädare och sköter också hemmets städning. Hon stickar tröjor, lagar kläder och bakar bröd. Allt hon gör, gör hon snabbt. Allt fadern gör, gör han noggrant. Han arbetar i denna del av berättelsen som fastighetsskötare. Tidigare arbetade han på Volvofabriken och det var därifrån han fått snörena till flätorna. Båda är ”höhhare”; ”höhh” är deras vanligaste svar vad Miira än berättar för dem. De är båda ”starkvarare”, en ordkonstruktion som bär på dubbla konnotationer; de dricker alkohol, men de är också mentalt starka. Faderns syn på läsning är att det är en fruktlös och improduktiv aktivitet. Denna outtalade värdering har han förmedlat till dottern, som emellertid också ska visa sig påverkas av moderns läsning, vilken hon tar efter. Att ständigt vara i produktivt eller reproduktivt arbete, som modern, eller att börja med kroppsarbete på heltid efter genomgången grundskola, som fadern, är orienteringar protagonisten navigerar utifrån. Gestaltningarna av föräldrarna och de värderingar de står för förankrar ”knegande” som en del av den utopiska framtidsvision som Miira leder fram på skolgårdskullen.

Föräldrarnas arbeten skildras också i romanerna. Modern städar trapporna i de bostadsområden de bor i – först i Gårdsten och sedan i Bergsjön. I början av *Ingenbarnsland* finns en tillbakablick på ett tillfälle då Miira påträffat modern i hennes arbete som trappstädare:

Hon såg sin mamma framför sig. De korta, mörkhennade hårstråna och armhålorna, rygg- och bröstdelarna på den urtvättade t-shirten, dyngblöta. Skinnfårorna som svettfloderna forsade i och ställena där de rynkades till nyponrosor. Dropparna som föll. Näsan svart av smuts och damm. Munnen sotig som en skorsten. Hon hörde stenar knastra mellan tänder. Mamma snyta sig i vasken och stöna till av smärta i ryggen. [– –] När hon såg mamma så trasig kände hon det där obehaget som var så kraftigt att hon inte kunde styra över det. Det var ingen idé att ens försöka. Det levde ett eget liv, förstörde saker och gick loss på det som råkade vara i vägen, trots att mamma själv inte klagade över smärtorna.³⁷

Scenen målar inte bara upp en bild av moderns arbetsliv, den visar även en vision om vad Miiras framtid kan utgöras av. Senare i berättelsen, då hon går på högstadiet, ska Miira komma att börja arbeta extra som trappstädare. När hon sedan hoppar av gymnasiet blir detta arbete en del av hennes försörjning.

Då berättelsen kommit fram till att Miiras bildningsgnista tänds inser karaktären att det även krävs ansträngning för att bli bildad. Likaså för att bli en ledare med möjlighet att förändra samhället till ett rättvist samhälle. En lärarvikarie Miira har i sjätte klass har gett henne utrymme att bestämma lektionsinnehåll samt uppmuntrande sagt till henne att hon kan bli statsminister och han förstärker på detta vis den utopiska impulsen, vilken protagonisten kan ses som en bärare av i romanerna.³⁸ Klassföreståndaren i sjunde klass, som säger till eleverna: ”Tro nu inte att ni är något ... eller kom-

mer att bli något”³⁹ och skolan som vill att ”hon skulle förbli sämre”,⁴⁰ gör också något med hennes impuls. Detta ger henne en bekräftelse på att skolan är en plats som vill hålla tillbaka eleverna och som inte ger dem alternativ till något annat. Snarare än att hämma impulsen ger lärarnas yttranden bränsle åt den. I sexan är det emellertid att leda landet Miira tänker att hon ska göra när hennes ”kille” Pablo (eller ”Pabblo”, som hon kallar honom) frågar vad hon ska bli (han ska bli pilot). Statsminister är

det hon kunde komma på när hon hade snabbräknat bort allt det hon inte skulle bli. Trappstädare. Skolstädare. Skräpplockare. Barnskötare. Busschaufför. Diskare. Jehovas vittne. Volvoarbetare. Pundare. Dansbandsdyrkare. Heltidsfyllo. Halvtidsfyllo. Socialfall och psykfall. Om hon var statsminister skulle hon ta från de snobbiga och ge till de sopiga.⁴¹

Här finns föreställningen att Miira i egenskap av landets ledare – här dyker alltså viljan till maktposition upp igen – kan skapa ekonomisk jämlikhet genom omfördelningspolitik. Det görs även en uppräkningsroll, som underförstått, innebär begränsat utrymme att påverka samhället. Föräldrarnas yrkesroller ingår i den uppräkningsrollen.

Pablos fråga sätter igång ett inre resonemang om studier hos Miira. Några sidor tidigare har hon kommit fram till att hon har kunskapsluckor från skolan, eftersom skolan inte lyckats ge henne kunskaper hon finner adekvata. Inställningen till studier är dock ambivalent och uttryckt som en relation till vad andra eventuellt kan tycka:

Hon ville också bli proffs. Men ville fortfarande inte plugga. Eller hon ville, men ville samtidigt inte. Hon ville inte att andra skulle veta att hon ville. Eller jo, en del av henne ville att andra skulle veta det, eftersom hon visste att de inte ville att hon skulle vilja. Eller våga. Men den delen var mindre än den andra och viljapluggadelen var starkare än inte-viljapluggadelen. Men hon skulle bli tvungen att plugga i hemlighet.⁴²

”Proffs” innebär här att utöva en profession, som föregåtts av studier och som innebär specialistkunskaper. Drivkraften bakom Miiras önskan att studera handlar inte enbart om att få en maktposition varifrån hon kan omdana befintliga strukturer utan också att förflytta sig från den underposition hon upplever sig befinna sig i. Hon vill anlägga en kunskapsbas som ger henne auktoritet att vara en talare åhörare sätter tillit till:

Som proffs skulle hon inte vara sämre. Då skulle hon veta mer. Det var det som drev henne, det som var viljapluggadelen, viljan att veta. Och då skulle folk ta det hon sa på allvar. Hon skulle förändra dem och sig själv. Fylla luckorna i hjärnan. Vara kunnig, ha specialkunskaper.⁴³

Miira föreställer sig här att hon ska kunna förändra ”dem och sig själv”. Det finns således något som hon vill övertyga andra om. Vad det är som är så viktigt att förmedla ar-

tikuleras inte här, kanske är det samma saker hon försöker förmedla till sina lekkamrater på kullen: att rättvisa är viktigt, men också att kunna säga emot och att slåss. Det kan tolkas som att hon ännu inte har de språkliga verktygen eller kunskapsbasen hon behöver för att uttrycka sitt budskap. Protagonistens uppfattning att hon har ”luckor i hjärnan”, det vill säga kunskapsluckor, uttrycks även här. I Miiras tankevärld återkommer upprepade gånger frågan om hur luckorna kan fyllas. I denna scen uttrycker hon en vilja att studera, att bilda sig och här formulerar berättaren ett första medvetet steg mot bildning.

Hur studier bör genomföras har Miira en uppfattning om. Studier innefattar läsning, konstaterar hon, men *inte* läsning av läroböcker:

Hon blev rastlös. Orka läsa! Det gick för långsamt. Men hon måste. Hon skulle skaffa en smartbok, sin första [...]. När hon var stor skulle hon ha lika många böcker som Pabblos föräldrar. Nej, fler. Bara smartböcker. Inga skolböcker.⁴⁴

Läroböckerna, ska hon bli alltmer varse under sin bildningsgång, tenderar att ha ett vitt, manligt, eurocentriskt perspektiv och uttrycka nyliberala idéer. Läroböckernas perspektiv går således stick i stäv med de, till exempel antikapitalistiska och feministiska, perspektiv protagonisten i berättelsen alltmer ansluter sig till. Att läsa innebär för Miira ett motstånd, som gestaltas som ett motstånd som har med uthållighet och långsiktighet att göra. Läsning tar tid. Hon är beredd att ge läsandet tid. Men i rastlösheten och känslan av att det går för långsamt ges också uttryck för att hon måste ta igen förlorad tid och det hastar. Hon upplever att skolan har stulit hennes tid och fyllt den med felaktiga kunskaper. Den förlorade tiden måste återerövas. Tiden läsningens långsamhet tar ska hon komma att ta tillbaka genom att träna upp en snabb kropp. Vikten av att röra sig framåt för egen maskin återspeglas i skildringen av Miira i en rulltrappa, vilket jag kommer till härnäst.

Rulltrappan – automatiserad dystopi

I *Ingenbarnsland* finns ytterligare en heterotopisk plats. Det är en rulltrappa, som tillåter benen att vila samtidigt som man förflyttar sig uppåt. Den specifika platsen för trappan i romanen är vid en spårvagnshållplats i Hammarkulletunneln. Det utopiska inslaget här består i att genom teknikens hjälp ta sig uppåt utan ansträngning. I troper som klassresan och bildningsresan finns en föreställd rörelse uppåt och liksom en rulltrappefärd indikerar resan att rörelsen görs med ett färdmedel och utan särskild ansträngning. I Hetekivi Olssons roman gestaltas det emellertid som något skamfyllt att låta sig transporteras på detta vis: ”Rulltrappan flyttade henne uppåt. Hon tyckte att det var pinsamt att glida åt ett håll utan att röra på benen.”⁴⁵ Det är inte hennes utopi

som verkställs genom rulltrappan. Rulltrappan förknippas med varuhus och konsumtion. Eller så utgör den, som den rulltrappa Miira befinner sig i, en integrerad del av ett transportsystem som förflyttar lönearbetare till sina arbeten och därmed understödjer organiseringen av arbetslivet. Rulltrappan är en produkt, inte bara av moderniseringen och urbaniseringen, utan också av kapitalismen och bidrar till dess fortlevnad genom att transportera människor till konsumtion och arbetsplatser. Rulltrappan är ur ansträngningssynpunkt det motsatta från trappstädning. Även en rulltrappa kräver rengöring, men själva rengöringen görs (oftast) av en maskin som en människa styr. Liksom rulltrappan medför en automatisering av en progressionsrörelse så automatiseras även städningen av den. På sätt och vis undergräver rulltrappan trappstädningens värde.

Den känsla av genans som gestaltas säger också något om Miiras värderingar – man ska anstränga sig, inte glida fram på en räkmacka. Miira noterar de mer dystopiska inslagen på platsen: ”På andra sidan gled överkropparna nedåt. Hon ville blunda, men tittade på plåten i mitten istället. Det var trampavtryck och tuschtext på den. Där stod *Hellhole*”.⁴⁶ Det är halva människor som hon ser glida nedåt, som att rulltrappan ersatt deras ben och integrerats i deras varelse. Miira kan inte blunda för detta, men tittar åt ett annat håll, mot något som visar att mellan rulltrapporna har någon tagit sig fram via fötterna och lämnat spår i form av trampavtryck. Och där står klottrat något som bekräftar hennes känsla: *Hellhole*, helveteshål. Dessa spår av revolt och ovilja att anpassa sig till platsens/heterotopins regler betyder att det finns fler som Miira, som inte går med på den befintliga ordningen.

Trappstädningen infriar den del av Miiras utopiska vision som handlar om att ”kneka” och att anstränga sig. Men genom arbetet framträder också en kluvenhet till arbete, åtminstone när det innebär att städa trappor. Rulltrappan rör sig i en loop och detsamma gör Miira när hon städa trappor. Trots att hon i dessa trappor rör på benen så är det ett arbete som är repetitivt och det är ett yrke hon ”ärver” av sin mamma. Detta arbete tar henne inte framåt. Hennes lärare, vilka de flesta porträtteras som hennes antagonister, förutsätter att hon ska hamna i denna yrkesroll, vilket bidrar till en känsla att yrket är ”fel”. I en analeps i *De unga vi dödar* framkommer detta med tydlighet då berättaren återger Miiras tankar på hur högstadielärarna ”hade förutsatt att hon inte skulle bli någonting annat än en städare. Heltidstrappstädare som sin mamma. I bästa fall Volvoarbetare som sin pappa. Hålla sig på mattan och inte tro att hon var någon.”⁴⁷

Trappstädarerfarenheterna ger Miira en förståelse för vad hon vill bort från och denna förståelse gör att hon kan utveckla strategier som går i den utopiska impulsens linje och främjar den när inte just detta yrkesval kan göra det. Erfarenheterna blir till kunskaper om vad framtiden hotar att bli. Trappstädningen loopar även på ett annat plan då den är ett återkommande inslag i händelseförloppet.

Trappstädningens återupprepade rörelseriktning uppifrån och ned skapar en känsla hos Miira att tiden är ”rund”. Repetitivt arbete beskrivs som meningslöst, som ”att plugga med en bok utan tryck”.⁴⁸ Cirkelrörelsen förhindrar den utopiska impulsen och den omöjliggör förändring.

Hon har samma yrke som sin mamma och yrket innebär att moderns liv reproduceras genom henne. Om Miira stannar och fastnar i trappstädningen kommer hon att utgöra ännu en generation finsktalande arbetarklass med kvinnligt kodat, underbetalt och kroppsfortärande arbete. Och hon ser ingen möjlighet att förändra samhället från den positionen. Men hon har utforskat en överordnad position, till och med toppositionen, genom leken på kullen och hon vill sträva mot denna.

Hos Miira gror en önskan att bli hjärnkirurg, inte för dess status utan för att hon vill reparera hjärnor och därmed ställa allt till rätta. Hon stjälar en bok i neurologi och börjar nöta in de begrepp och termer hon finner i boken. Detta innötande har också en annan funktion och det är att erövra språk som inte varit tillgängliga för henne, vilket både inbegriper svenska språket och vetenskapliga termer. Den språkliga erövringen är inte direkt närvarande i heterotopierna, men i romanerna konstrueras fortlöpande en rad nya sammansättningar av svenska ord, vilka beskriver Miiras erfarenhet av världen. En bergsskreda hon gömmer en psykologibok (hon vill av andra inte betraktas som ”plugghäst”, varför hon döljer sina självstudier) blir ett ”bokhål”;⁴⁹ hon befärdar att hon kommer att bli en ”snobbzombie”, en indoktrinerad medelklasselev, om hon fortsätter den naturvetenskapliga utbildningen som hon påbörjar på gymnasiet;⁵⁰ hon börjar ”stoltskämmas” när hon skriver på anställningskontraktet för trappstädningens arbete, vilket ger uttryck för en ambivalens. Handlingen innebär att hon kommer att få en lön och därmed bättre ekonomisk ställning än sina klasskamrater, vilket rubbar jämlikheten dem emellan. Det är detta den dubbla känslan som har sin ursprung. Men där finns också en annan ambivalens i det att handlingen å ena sidan innebär att bli självständig och självförsörjande och å andra sidan träda in i ett yrke, arbetsliv och en klassmässig underkastelse som riskerar hålla henne tillbaka.⁵¹ Det ”knegande” som hon leker fram på den heterotopiska kullen har här gått från utopisk vision till tvetydighet när det blir till en realitet.

”Den runda tiden”, som kan ses som en reproducerande rörelse av tidigare generationers liv, har viss motsvarighet i tidigare arbetarlitteratur. Hannah Tischmann uppmärksammar detta i sin avhandling *Timing the invisibles* (2020), i vilken hon undersöker narrativa tidspraktiker och social ojämlikhet i svensk arbetarlitteratur från 1970-talet och det tidiga 2000-talet. Tischmann anser att Erik Johansson i *Fabriksmänniskan* från 1976 beskriver försök att bryta sig ur de snäva och traditionsbundna cirkelrörelser som arbetsmiljön innebär. Men att komma i otakt med kollektivet innebär att frysas ut av det för en tid.⁵² I senare arbetarlitterära verk, som Kristian Lundbergs *Yar-*

den (2009) och Susanna Alakoskis *Oktober i Fattigsverige* (2012) hävdar Tischmann att det inte är arbetarkollektivet som stänger in protagonisterna i traditionsbundna cirkular. Arbetarkollektivet har i *Yarden* splittrats upp genom bemanningsanställningstillståndet som gör dem till solitära enheter där det inte finns kontinuitet varken i arbetstid eller i arbetslagets sammansättning. De traditionsbundna cirkularna utgörs i stället av den klasstillhörighet och det nästintill determinerade ödet att bli kroppsarbetare som traderas från generation till generation. Hos Alakoski återfinns Tischmann en rörelse som kan komma av en omedveten vilja att ta sig ur klassarvets cirkular: ”Kanske håller jag mig i ständig rörelse för att skaka av mig generationers skamarv?”.⁵³ Kapitalistiska produktionssystem betraktar tiden som en vara. Representationer av arbetsrelaterade temporaliteter, så som monotona arbetsuppgifter, i litteraturen kan betraktas som klassspecifika narrativa tidspraktiker, skriver Tischmann.⁵⁴

”Den runda tiden”, som Hetekivi Olsson även betecknar som ”trappstädaretiden”, innebär kvarblivande i föräldrarnas livscykel, vilket går på tvärs mot Miiras utopiska vision. Den utopiska impulsen är riktad mot framtiden och en annan tillvaro än den befintliga. Den reproducerande runda rörelsen måste därför dras ut och bli mer linjär. Den klassspecifika narrativa tidspraktiken måste förändras genom att dras ut. Varken handlingen eller Miira kan stå kvar och stampa på samma ställe.

I den löpträning protagonisten börjar ägna sig åt finner hon en rörelse som kan ta henne i fler riktningar än runt i en loop. En löptävling hon deltar i, vilken skolan anordnar när hon går i nionde klass, är en löpning som genomförs runt den runda tävlingsbanan. Miira vinner tävlingen, men efter att ha gått i mål fortsätter hon springa i riktning bort från banan.⁵⁵ Denna rörelse fortsätter från sista sidan i *Ingenbarnsland* in i nästa roman, *Miira*, vilket illustrerar att löpningen framåt också är en rörelse in i framtiden samt för berättelsen framåt.

Löpningen skulle kunna vara ett nyliberalt projekt – att göra kroppen och därmed individen till en attraktiv produkt för exempelvis potentiella partners eller arbetsköpare, men löpningen framställs inte så i Hetekivi Olssons trilogi. Löpningen framstår som viktig både för att komma undan den runda tiden och för att accelerera studierna. Miiras mor, som ”är snabb med allt”, kan i detta hänseende ses som en förebild.⁵⁶ Studierna ska ge henne kompetens att förändra världen och studier innebär i romanerna att läsa, memorera och att förstå. Läsningen, som hon upplever tar för lång tid tycks få fart av löpningen. I trilogins sista del omnämns löpningen som något testosteronproducerande: ”Tidigmorgonrundorna testosteronkickade igång dagarna”.⁵⁷ Androgenen ger associationer till kraft och lust, vilket också det kan driva på hennes studier.

Miiras självbildning, vilken kan ses som en blinkning till de tidiga autodidaktiska arbetarförfattarna, får av löpningen en kroppslig dimension och den kan förstås utifrån begreppet självteknologi, som Foucault introducerat. Självteknologi innebär att

genomföra ingrepp på sin egen kropp, själ, tankar och uppträdande för att omvandla sig själv i syfte att uppnå ett högre tillstånd, som kan handla om vishet eller fulländning.⁵⁸ I detta finns också en utopisk dimension. Foucault menar att utopin föds i kroppen, som också är vår nollpunkt. Kroppen är, menar Foucault, varje utopis huvudaktör.⁵⁹ Den kroppsliga träningen förenas i romantrilogins sista del med studierna då Miira kombinerar tankeverksamhet med situps och armhävningar.⁶⁰ Kroppen blir därmed en integrerad del av Miiras edutopiska vision som i denna sista del utkristalliserar som en utopisk vision för såväl den som lär, som för den som lär ut.

Miira avslutas i en tanke om rund tid. När Miira får se Komvux för första gången artikuleras formeln för att bryta sig loss från den runda tiden: ”Här skulle hon fanmig plugga. Bryta tidsrundande, trappstädartvingande bojor, byta liv. Förlänga livstiden, hinna praktisera proffsskap också”.⁶¹ Studier, föreställer hon sig, ska ta henne ur loopen av klassarv. Hennes syfte med bildningen formuleras i efterföljande del av trilogin som en långt större ambition: ”att spränga gamla världsbilder och bilda nya”.⁶² I ljuset av detta kan bildningens mål formuleras som att stoppa reproduktionen av klasssamhällets orättvisor, alltså att spränga gamla världsbilder samt att bilda, inte bara *en* ny världsbild utan flera. För att få tillgång till en profession, i vilken hon kan realisera sin vision, krävs dock att hon återigen måste binda sig vid utbildningssystemet, som kan ge henne en formell examen. Med en lärarexamen, som innebär en inträdesbiljett till lärarkåren, får hon makten att forma framtiden(s elever) utifrån sitt jämlikhetsideal. Vägen mot examen innebär fortsatt ansträngning och att övervinna motstånd.

Bildningsberget – en edutopi utkristalliserar

I trilogins tredje del framträder ett ”bildningsberg”, som kan ses som en motbild till rulltrappan. Detta berg kan inte rakt av betraktas som en heterotopi eftersom det inte är en reell plats i romanen. I denna del har Miira kommit mot slutet av sin gymnasie-läroarbildning. I romanens inledning kopplas läraryrket samman med hennes utopiska vision:

Hon skulle bli gymnasielärare i samhällskunskap och historia och som en färdigutbildad sådan kunde hon bara fortsätta och fortsätta. Beröra och berika elever och busa dem på framtiden som belasta bazookas. Frambringa medvetenheter. Förändra samhället den vägen. Och forska och skriva doktorsavhandlingar. Hon skulle bara bilda sig själv först.⁶³

Här ser Miira alltså eleverna som framtidsbärare och hon ska förändra samhället genom att göra dem medvetna. De medvetna eleverna innebär en kraft och en kollektiv sådan. Miira, som hitintills fört en solitär kamp för en bättre värld har här funnit ett sätt att forma individer till ett kollektiv genom att ge dem sin kunskap. Hon förestäl-

ler sig eleverna som ”bazookas” – de står således för en sprängkraft. De upplevda kunskapsluckorna från grundskolan har dock dröjt sig kvar. Hon måste fortsätta bilda sig själv innan hon bildar eleverna.

”Bildningsberget” uppträder som metafor för det motstånd protagonisten upplever att utbildning medför. Motståndet gestaltas genom att hon ska ta sig *upp* för berget. Detta motstånd, som berättelsen igenom till stor del representerats av lärare, har följt henne från lågstadiet. Som jag sökt visa i denna artikel skildras i romanerna hur hennes lärare har försökt trycka ned henne både fysiskt, som hennes lågstadielärare, och verbalt, som högstadielärarna. Lärarnas disciplinära åtgärder av den upproriska Miira kan ses som ett kuvande av arbetarklassen med Nilsson och Mieschliowitz syn på barnet som representant för arbetarklassen. Lärarna motsvarar, om man ser på barnet Miira som en sådan representant, kapitalet och makten. I *De unga vi dödar* har emellertid Miira uppnått vuxen ålder och blivit förälder till ett barn. Men motståndet fortgår och Miira beskrivs som fortsatt upprorisk. Protagonisten ifrågasätter undervisningen på lärarprogrammet och en examinationsuppgift där studenterna endast ska redogöra för teorier och läraren bekräftar att de ska redogöra för dem och ”inte tycka till om dem också”.⁶⁴ Att utveckla befintliga teorier uppmuntras således inte, befintlig kunskap ska enbart traderas. Men motståndet har för Miira haft en katalyserande effekt. Det är motståndet som odlat en vilja att bilda sig. Hon finner därtill att gymnasieskolans läromedel, som hon ska undervisa utifrån under sin lärarpraktik, har vad som kan betraktas som ett *white-supremacist capitalist patriarchy*-perspektiv, för att låna bell hooks term.⁶⁵ Genom Miira ifrågasätts återkommande ensidigheten i såväl läromedel som kurslitteratur, som här då ”[h]ennes bägare svämma[r] över av alla historiska gubbar, VAR i världshistorien fanns alla okungliga kvinnor, arbetare och fattiga människor? VAH?”⁶⁶ Detta gör att Miira, i ambitionen att balansera upp detta ensidiga perspektiv, i tillägg läser annan litteratur för att få ett mångfasetterat perspektiv på världen.

Följande citat illustrerar hur motståndet Miira upplevt blir till klippor hon kan ta avstamp ifrån och ta sig vidare. Hennes drivkraft är att förgöra befintliga världsbilder och att skapa nya:

Hon [...] kom fram till Samhällsvetenskapliga fakulteten med pulsen i ansiktet. Det var här hon hade läst A-, B-, och nu läste C-kursen i samhällskunskap, här hon efter Komvux hade klättrat som ivrigast uppför bildningsberget med sina skruvmejslar och spikskor. Här hon hade velat spränga gamla världsbilder och bilda nya.⁶⁷

Den rörelse och den ansträngning som framkommit som Miiras utopiska ideal genom att betrakta heterotopierna skolgårdskullen och rulltrappan, återspeglas i klättringen uppför berget. Den löpning hon ägnat sig åt tycks inte bara ha gett henne fart och framåtrörelse bort från ”den runda tiden” utan också kondition så att hon orkar klättra

ivrigt. Löpningen har även bringat uthållighet att ta sig igenom gymnasiekurserna på Komvux samt att ensam ta hand om ett barn och att försörja sig själv och barnet. Citatet visar att det även krävs något annat för att hon ska ta sig uppåt: skruvmejslar och spikskor. Hon behöver således ha lämplig utrustning och användbara verktyg med sig på vägen. I *Miira* finns en sekvens efter att hon hoppat av gymnasiet som ger en antydan om att verktyg ska komma att bli begrepp som används för att beskriva protagonistens bildningsgång med. Citatet visar också hur viktigt det är för Miira att leva upp till fastighetsskötarfaderns, som här benämns ”utarbetad arbetshäst”, värdering att man ska arbeta och anstränga sig:

”Ja slutade skolan ... a, fö ja ska plugga senare sen.” Hon ville inte säga det till en utarbetad arbetshäst men ville att han skulle veta att hon inte var någon bortskämd lathäst. ”Ja ska skaffa jobb eller ja har redan fått ungdomsjobb men ja ska skaffa riktigt jobb efter de ...” Han rynkade ögonbrynen och lyfte dem sedan till begrundande bergstoppar. ”No ... här har du riktigt jobb, den nya papperskorgen är i lokalen.” Gav henne verktygen och rök iväg.⁶⁸

Fadern fungerar här som en guide för Miiras kommande bildningsarbete. Hans ögonbryn tecknar formen av bergstoppar och skisserar det bildningsberg som i den efterföljande romanen målas upp. Överlämnandet av verktyg är en gest som kan ses som en symbolisk handling; pappan ger sin i arbetslivet förankrade kunskap till dottern.

Miiras bildningsberg, hennes edutopi, innefattar alltså ett motstånd att ta avstamp ifrån. Edutopin innefattar ansträngning och verktyg, med vilka hon kan klättra uppåt. Men vilka är då dessa verktyg? Verktygen består av ”arbetarverktyg. Mejslar, släggor, bultsaxar, kofotar, spikskor hon klättrat uppför bildningsberget med”.⁶⁹ De verktyg som räknas upp är verktyg hon begagnat sig av och här representerar de också de erfarenheter som är knutna till användandet av dem. Arbetarklasserfarenheten är en integrerad del av hennes bildning och den *hjälp*er henne genom bildningsgången. Det gör även löpträningen, som här representeras av spikskorna.

Protagonisten använder emellertid även andra typer av verktyg, vilka hon inhämtat under sin universitetsutbildning. Verktygen ska också omnämnas ”akademiverktyg” och är av annat slag än släggor och spikskor: ”Bogserande på verktygslådan. Som hade blivit bastantare och bräddfylldare än containern på Hemköp [där hon arbetar]. Lastad med internationellt brukbara akademiverktyg, huller om buller bland sina begagnade arbetarverktyg”.⁷⁰ Hon bogserar på verktygslådan, vilket implicerar att verktygen, vilka kan förstås som kunskap, kompetens och arbetarklasserfarenhet, är tunga och även de ger ett motstånd åt hennes klättring. De är inte entydigt underlättande.

Miira har användning för både akademiverktygen och arbetarverktygen för att klättra uppför bildningsberget. Mot slutet av trilogin, som emellertid slutar i en ovisshet, ska Miira påbörja den uppsats som ska ge henne lärarexamen. Läsaren får följa

med i det hon skriver liksom hennes reflektioner över det kunskapande hon gör och har gjort. Det beskrivs här som ett spinnande av trådar:

Med alla trådar hon hade samlat på och tvinnat kunskapstrådar av; teoritrådar, stubintrådar, föreläsning- och anteckningstrådar, ledtrådar och långa boktrådar, trådhärvor och hårtrassliga tanketrådar, nervtrådar, kunde hon spinna sammanhängande, världsspännande väv. Sambandsväv.⁷¹

Tidigare i *De unga vi dödar* liknas förmågan att sätta samman kunskap vid virkande och vävande: ”Stoff hade satt sig i skallen trots allt. Hon måste bara organisera det. Huvudmangla mer och tvinn trådar. Trossar. Virka nät och väva kvalitetsmattor som mamma gjorde. Kategorisera och konkretisera.”⁷² Den sambandsväv Miira skapar har förbindelse med det vävande hennes mamma ägnat sig åt på sin fritid, som en form av produktivt arbete – för att göra mattor till hemmet – och som en form av rekreation. Mattvävningen var alltså en del av hennes återhämtning efter arbete, men också en *rekreation*, ett nyskapande där gamla tyger rivs till remsor, som vävs och blir till en ny matta. Miira väver istället samband mellan sina gamla erfarenheter och föreställningar och nya teoretiska kunskaper. Hon förbinder dessa med sig själv och sin egen kropps känslor (”stubintrådar”), sin kognition, sina tankar och sitt minne (”nervtrådar”). Hon har skapat nya möjligheter med all kunskap hon har.

På romanens sista sidor ska hon i skrift artikulera sammanhangen. Berättaren återger en brett leende Miiras tankebanor, ”skulle aldrig bli och ville aldrig bli färdig med sin bildning, livsbildning”, medan hon författar följande i sitt examensarbete, i vilket hon ska granska läromedel, som här beskrivs som ”disciplinerande redskap”:

*Den ”vilda, råa och otyglade” arbetarklassen som protesterade mot fattigdom och omänskliga arbetsförhållanden skulle lära sig att sälja sin tid. Den skulle fostras till underkastelse, förstå värdet av flit och sparsamhet och socialisera nationell ansvarskänsla och patriotism. Vara lojal mot den unga nationalstaten. Den skulle lyda, följa rådande normer och regler utan att ifrågasätta. Lära sig enhetligt tänkande och handlande. Folkskolans och lärobokens tid som de nödvändigaste disciplinerande redskapen, var kommen.*⁷³

Detta sammanfattar inte bara arbetarklassens tidiga historia utan också Miiras barn- och erfarenheter av skolan. Protagonisten skriver med dessa rader in sig själv i arbetarklassens historia. Hon skriver om kapitalismens framväxt och en tid som hon beskriver som ”präglad av massproduktion och mekanisering, arbetsfördelning och standardisering” när det gällde ”att intensifiera och rationalisera produktionen. Tiden blev linjär och tid, det blev pengar”.⁷⁴ I detta kan också Miiras erfarenheter skönjas och främst när det kommer till citatets avslutande del, vilket beskriver hur hon gripit sig an sina bildningsambitioner. Hon har strävat efter en hastig framfart genom bildningsprocessen,

vilket hon främjat genom löpning; hon har strävat efter att räta ut ”den runda tiden”, vilket också handlat om rörelse och att ta sig från de livsbetingelser som presenterats för henne under uppväxten. Hon har strävat efter rörelse i riktning mot en förändrad värld. Hennes numera uträtade tid är inte längre rund, utan liknar mer kapitalismens linjära tidsperspektiv, vilket kan tolkas som att hon intensifierat och rationaliserat produktionen av sig själv som bildad.

Den lätthet som omgärdar gestaltningen av Miiras sambandsvävande signalerar att protagonisten uppnått en tillfredsställande bildningsgrad. Hon har en sambandsväv och är redo att undervisa framtidens samhällsodanare, som kan inrätta ett jämlikt och rättvist samhälle. Den del av den edutopi som formas genom Miira-gestalten, som handlar om vad kunskap är och vad den består i, har utkristalliserats. Hon har inhämtat kunskap från olika perspektiv och kan se en helhet. Något som växer fram i *De unga vi dödar* är en kritik mot socialisation, internalisering, objektivisering och externalisering,⁷⁵ det vill säga att skolan och universitetet förmedlar hegemoniska föreställningar till elever och studenter, vilka inte heller uppmuntras till att granska dessa föreställningar. På så sätt kan det befintliga fortgå oförändrat och reproduktionen av gamla föreställningar omöjliggör en förändring. Miiras sambandsväv innefattar kunskap om vad som reproduceras och hur, vilket kan motverka ett oreflekterat intagande av befintliga föreställningar.

Jameson menar att utopin kan kritisera den innevarande samhällsordningens brister genom att visa hur den borde vara. Romanerna gestaltar brister inom skolan och universitetet och visar glimtvis hur ideal undervisning skulle kunna gå till. En ideal undervisningssituation framträder i en scen då Miira får en ”rusning av bildningsberusningen” under sin praktik under en historiektion med teknikeleverna, (som till skillnad från natureleverna framställs som arbetarklass). Hon läser Peter Englundts *Tystnadens historia* för dem: ”I den fanns utredda härvor, hisnande långa historiska trådar med vilka hon kunde förlänga sina korta trådar och kanske knyta ihop kvinnoideal och kapitalsäcken. [...] Läste högt och trollband eleverna och sig själv med trådarna”.⁷⁶ I denna situation lär hon tillsammans med eleverna. Hon presenterar dem också ett annat perspektiv än det läroböckerna erbjuder, läroböcker som bidrar till indoktrineringen i den befintliga ordningen. Trådarna av samband går här från den historieskrivning som tecknas i *Tystnadens historia* till samtiden i undervisningstillfället; sambanden går från den kunskapsförmedlande boken till Miira och från henne till eleverna. De är på så sätt sammanbundna i bildningsprocessen och jämlika i densamma.

Avslutning

Det jag sökt visa i den här artikeln är att det finns en utopisk impuls, vilken artikuleras som en edutopi, i Hetekivi Olssons romantrilogi. Den utopiska impulsen handlar om

en närvaro av en framtidsorienterad vision om att arbetarklassen har potential att förändra den befintliga sociala ordningen och att generera alternativa – och bättre – levnadssätt och sätt att organisera samhället.⁷⁷ Den utopiska visionen i berättelserna bärs fram som en edutopi genom vilken den utopiska idén om ett jämlikt samhälle ska realiseras och upprätthållas genom (ut)bildning. En fullständig utopi i form av ett utopiskt samhälle tecknas inte, men ”impuls” i begreppet utopisk impuls kan ses som en vilja till utopi; edutopi kan betraktas som en vision om att undervisa ett visst kunskapsinnehåll på ett visst sätt i syfte att inrätta och upprätthålla ett utopiskt samhälle. I romantilogins två första delar, *Ingenbarnsland* och *Miira*, växer en edutopi fram genom olika ideal hämtade från upplevda orättvisor i skolan, genom föräldrarnas värderingar och insikten om att det förgångna reproduceras. Dessa formar ett idealt lärande vad gäller såväl innehåll som metod. Protagonisten fungerar som konstruktionen barnet–arbetaren, vilken Nilsson och Mischliwietz hänvisar till. Hon är ett barn av arbetarklassen som med sin naiva och vakna blick på världen genomskådar förtryckande strukturer, vilka hon söker bekämpa och landar i att det är genom bildning och utbildning detta ska ske.⁷⁸ I *De unga vi dödar* utvecklas hennes lärandeideal till en pedagogisk utopi.

Artikeln visar att på kullen vid skolgården leker Miira upproriska och krigiska lekar som får gensvar i den tonåriga Miiras föreställning om vad studier kan leda till: att befria och besegra. Dessa revolutionära konnotationer tonas ner i trilogins sista del då idén om att förändra samhället snarare möjliggörs genom långsiktig reform. På kullen leker protagonisterna också vuxenliv. Hon ”knegar” och den här delen av hennes framtidsvision, som kommer ur värderingar från hennes arbetarklassuppväxt, avspeglas i scenen med rulltrappan då hon finner det genant att röra sig uppåt utan ansträngning. ”Knegandet” återspeglas dessutom när hon i *De unga vi dödar* klättrar uppför bildningsberget med hjälp av ”arbetarverktyg”, alltså de arbetarklass- och arbetserfarenheter hon inhämtat under sitt liv.

På kullen framträder Miira som en ledargestalt och befins därmed i en position som medger att hon kan forma den världsbild hon önskar. Men maktpositionen är också problematisk då det är hon ensam som bestämmer vad som är rättvist i gruppen av lekkamrater. Rättvisa och fördelning är ledorden för den samhällsvision Miira odlar i romanerna och hon ska vara den som leder andra mot denna vision. Olika yrkesroller, som statsministerrollens, potential att vara den ideala ledaren begrundas av protagonisterna. Mot slutet har hon emellertid landat i att lärarrollen bär på denna potential och att hon genom utbildning, som kompletteras genom självbildning, kan nå de kunskaper hon anser sig behöva för att genom undervisning fostra elever till jämlikhetssträvande medborgare. Hennes syn på ledarrollen utvecklas från kullens ensamma regim till att bli en lärare som lär med eleverna och därmed skapar ett kollektivt och jämlikt kunskapande.

Genom heterotopin rulltrappan blottläggs protagonistens värdering att en strävan uppåt ska ske genom ansträngning. Den löpträning hon initierar och bibehåller till trilogins slut inbegriper ansträngning, men har även underlättande funktioner då den accelererar hennes studiegång och tycks ge henne kondition att bestiga ”bildningsberget”. Löpningen rätar även ut ”den runda tiden” och reproduktionen av det förflutna. Den tar henne in i framtiden. Miiras edutopi innehåller lärande som kollektiv och jämlik praktik, men den har också en innehållsmässig dimension. Hon balanserar läromedlens *white-supremacist capitalist patriarchy*-perspektiv med litteratur från andra perspektiv och får därmed en helhetssyn som gör att hon ser samband i tid och rum. Den utopiska impuls som för handlingen framåt är en vilja att förändra samhället till ett jämlikt sådant och i *De unga vi dödar* artikuleras metoden med hjälp av vilken detta ska ske. Framtidens vuxna ska bli medvetna individer som skapar ett nytt samhälle. Att lärare och elever lär tillsammans och lär sig att betrakta världen ur olika perspektiv framstår som edutopins kärna då kompletterande perspektiv inte bara ger en mer komplett bild av världen utan också bidrar med alternativ till hur den kan förändras. Det är inte explicit och enbart arbetarklassens lärare och elever som ska bli medvetna individer. Men den utopiska impulsens bärare är protagonisten Miira, som representerar arbetarklassen i romanerna och hennes progression och vision är en allegori över arbetarklassens potential att röra sig mot en utopisk vision.

Men hur långt kommer då Miira i sin strävan att inrätta ett nytt samhälle? När Miira skriver på sitt examensarbete får hon ett samtal från sjukhuset. Hennes dotter Nova – och här är det signifikant att namnet betyder ”ny” – har hamnat i koma efter ett suicidförsök. Trilogin lämnar läsaren i ovisshet om ifall Nova kommer att överleva. *De unga vi dödar* skildrar en skola som inte gör tillräckligt för att stävja mobbning. Som romanens titel understryker kan denna försummelse få ödesdigra konsekvenser. I romanen skildras hur Nova har mobbats under sin högstadietid och hur Miira har försökt få mobbningen att upphöra genom att konfrontera de lärare hon anser ansvariga. Följer man den utopiska impulsen i läsningen, och därmed sätter detta viktiga budskap åt sidan, innebär slutet att impulsen stannar upp innan utopin förverkligas. Tonåringen Nova, som liksom Miira kan betraktas som arbetarbarn, representerar framtiden och i och med att hon svävar mellan liv och död hamnar också framtiden i gungning. I slutscenen när Miira befinner sig i sjukhusrummet vid Novas säng förändras den ton, det språk, det berättarperspektiv och det tempus som varit verksamma i romantrilogin. Berättelsens tempus skiftar från imperfekt till presens och berättarrösten ersätts med ett jag-berättande.

Miira hinner aldrig få sin examen innan berättelsen är slut, den examen som skulle gett henne tillträde till lärarskråets position och den potential att forma framtidens vuxna som den positionen innebär. Hon når aldrig toppen på bildningsberget. Lik-

som en heterotopi kan vara stängd för vissa människor sluts entrén till bergstoppen och detta görs indirekt av skolväsendet, som i berättelsen representeras av Novas lärare, vilka underlåtit att stävja mobbningen. Detta tvingar i sin tur protagonisten att lämna sitt examensskrivande för att vara med sin dotter. Hon förnekas inträde, inte för att hon misslyckas med sina studier, utan för att skolans negligerande av mobbandet av dottern tar framtiden ifrån henne.

Slutet öppnar upp för flera alternativa tolkningar som jag inte har möjlighet att här fördjupa mig i. Avslutningsvis skulle jag dock vilja dra följande tolkningsslutsats; genom trilogin har Miira framställts som en ensam aktör. Hon har antagit en ledarroll, men sällan fått kollektivet med sig. En klasskamp och en kamp mot orättvisor kräver ett kollektiv, vars styrka är den mängd individer som ingår. Det kollektiva kunskapsområdet i klassrummet Miira ingår i under sin praktik representerar kollektivets potential (och ”klassrum” får i detta hänseende en dubbel betydelse). Men potentialen får inte blomma ut i ett aktivt förändringsarbete av samhället.

Den socialisation, internalisering, objektivering och externalisering som kritiseras i romanerna och som underblåser reproduktionen av det som är och som inte erbjuder alternativ bort från det som är, förhindrar en kollektivisering – speciellt då den ideologi som reproduceras är nyliberalismen, med dess individcentrering. De flesta karaktärer som finns i Miiras omgivning framstår som inneslutna i denna ideologi och därmed oförmögna – eller ovilliga – att ansluta till Miiras kollektiv. Detta pekar också mot potentialen i den edutopi jag i denna artikel läst fram hos Miira-gestalten, där ett utrymme för olika perspektiv i undervisningen kan motverka indoktrinering och därmed öppna för förändring.

NOTER

- 1 Eija Hetekivi Olsson, *De unga vi dödar*, Stockholm 2021, s. 15.
- 2 *Se Moderna pedagogiska utopier*, red. Anders Burman, Joakim Landahl & Daniel Lövheim, Huddinge 2021, s. 7. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:sh:diva-46277> (25.5.23).
- 3 Nicklas Friesleben Lund, ”Towards the Light, into the Silence: Danish Working-Class Literature Past and, Perhaps, Present”, i *Working-Class Literature(s). Historical and International Perspectives, volume II*, red. John Lennon & Magnus Nilsson, Stockholm 2020, s. 57. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:mau:diva-37684> (15.9.2021).

Man skulle kunna tänka sig att det som avses med bättre sätt att organisera samhället ur ett arbetarklassperspektiv är en socialistisk eller kommunistisk samhällsordning. Det är emellertid inte enkom sådana samhällsomvälvande utopiska visioner som uttrycks i arbetarlitteraturen och graden av socialistiska och kommunistiska tendenser varierar dessutom beroende på vilken historisk och nationell kontext litteraturen tillkommit i. Beata Agrell

- hävdar att det veterligen inte skildras några socialistiska utopier i svensk arbetarlitteratur. Beata Agrell, "Proletär svenskhet? Klassmedvetande och fosterlandskänsla i pionjärtidens svenska arbetarprosa", i *Scandinavian Exceptionalisms. Culture, Society, Discourse*, red. Jens Bjerring-Hansen, Torben Jelsbak & Anna Eстера Mrozewicz, Berlin 2021, s. 27.
- 4 Jameson utgår i sin diskussion från Herbert Marcuses resonemang om utopi och den utopiska impulsen. Fredric Jameson, *Marxism and Form. Twentieth-Century Dialectical Theories of Literature*, Princeton, N.J. 1974, s. 110 f.
- 5 Fredric Jameson, "The Politics of Utopia", *New Left Review*, 2004:25, s. 35–54, s. 38. <https://newleftreview.org/issues/ii25/articles/fredric-jameson-the-politics-of-utopia> (23.5.17).
- 6 Se t.ex. Friesleben Lund, 2020.
- 7 Magnus Nilsson & Sandra Mischliwietz, "Barnet, arbetaren, arbetarförfattaren. Om barnet och den kulturella produktionen av klass i 1930-talets svenska arbetarlitteratur", *Tidskrift för litteraturvetenskap* 2011:2, s. 5–16, här: s. 7.
- 8 Ibid., 10 f.
- 9 *Edutopias. New Utopian Thinking in Education*, red. Michael A. Peters & John Freeman-Moir, Rotterdam 2006, s. 3.
- 10 Burman, Landahl & Lövheim 2021, ss. 7, 9.
- 11 Peters & Freeman-Moir 2006, s. 4.
- 12 Charlotte Wikström, *Hjärnövermättning och hjärtehungar. Bildningsideal och pedagogiska visioner i Emilia Fogelklous författarskap 1902–1931*, Umeå 2023, s. 9.
- 13 Synne Myrebøe, *Kultiveringens politik Martha Nussbaum, antiken och filosofins praktik*, Umeå 2019, s. 358.
- 14 Michel Foucault, "Heterotopierna", *Arche* 2021:74–75, s. 147–152, s. 151.
- 15 Ibid., s. 152.
- 16 Sophie Wenerscheid, "Saatana. Mie se kyllä kiroan': Finnische Schimpfwörter in schwedischer Literatur nach 1970", i *The Rhetoric of Topics and Forms*, red. Gianna Zocco, Berlin 2021, s. 177–186. DOI: 10.1515/9783110642032 (06.10.21).
- 17 Hans Landqvist & Sofia Tingsell, "Flerspråkighet och språkväxling i skönlitteratur på svenska: att analysera kontexten för litterära verk", i *Språkmöten i skönlitteratur: perspektiv på litterär flerspråkighet*, red. Siv Björklund & Harry Lönnroth, Vasa 2016. <https://vakki.net/index.php/2016/12/31/sprakmoten-i-skonlitteratur-perspektiv-pa-litterar-flersprakighet/> (06.10.21).
- 18 Satu Gröndahl, "Sweden-Finnish Literature. Generational and Cultural Changes", i *Migrants and literature in Finland and Sweden*, red. Satu Gröndahl & Eila Rantonen, Helsingfors 2018, s. 37–56, s. 43. DOI: 10.21435/sflit.11 (06.10.21).
- 19 Anna Williams, "Kvinnorna och den kluvna staden. Creating the City – Identity, Memory and Participation", i *Creating the City. Identity, Memory and Participation*, Malmö 2019, s. 45–54, s. 47. <https://mau.diva-portal.org/smash/get/diva2:1409829/FULLTEXT01.pdf> (05.10.21).
- 20 Ibid, s. 48.
- 21 Eija Hetekivi Olsson, *Ingenbarnsland*, Stockholm 2012, 11 f.
- 22 Utbildningsfilosofen Gert Biesta menar att undervisningen ska syfta till att subjektifiera

- [*subjectification*] eleven i syfte att hen ska erhålla ett vuxet och självständigt sätt att förhålla sig till sin omvärld. Subjektifieringen ska dock inte betraktas som en enskild händelse, utan som något som ska pågå och återupprepas. För att åstadkomma subjektivering krävs att eleven inte fungerar som ett objekt för lärarens undervisning. Se Gert Biesta, *The Rediscovery of Teaching*, London 2017 och Gert Biesta, *World-Centred Education. A View for the Present*, New York 2022.
- 23 Hetekivi Olsson 2012, 10f.
- 24 Ibid., 7.
- 25 David Örbring, ”Skolan som plats”, *En historiker korsar sitt spår: En vänbok till Roger Johansson om att lära sig av historien och lära ut historia*, red. Katarina Blennow, Pål Brunnström & David Örbring, Malmö 2019, s. 193–204.
- 26 Foucault 2021, s. 147.
- 27 Nilsson & Mischliwietz 2011, s. 9.
- 28 Hetekivi Olsson 2012, s. 9.
- 29 Jutta Haider & Olof Sundin, ”Wikipedia, heterotopi och versioner av kulturella minnen”, *Human IT*, 2011:3, s. 1–20, s. 2.
- 30 Foucault 2021, s. 151.
- 31 Hetekivi Olsson 2012, s. 224.
- 32 Hetekivi Olsson 2012, s. 10.
- 33 Wendy Brown, *Att vinna framtiden åter. Texter om makt och frihet i senmoderniteten*, Stockholm 2008.
- 34 Eija Hetekivi Olsson, *Miira*. Stockholm 2016, s. 256.
- 35 Hetekivi Olsson 2012, s. 37.
- 36 Hetekivi Olsson 2016, s. 25.
- 37 Hetekivi Olsson 2012, s. 14.
- 38 Ibid., s. 95 ff.
- 39 Ibid., s. 196.
- 40 Ibid., s. 203.
- 41 Ibid., s. 156.
- 42 Ibid., s. 157.
- 43 Ibid.
- 44 Ibid.
- 45 Ibid., s. 135.
- 46 Ibid., s. 135.
- 47 Hetekivi Olsson 2021, s. 14.
- 48 Hetekivi Olsson 2016, s. 196.
- 49 Hetekivi Olsson 2012, s. 314.
- 50 Hetekivi Olsson 2016, s. 111.
- 51 Hetekivi Olsson 2012, s. 282.
- 52 Hannah Tischmann, *Timing the Invisibles. Narrative Time Practices and Social Inequalities in Selected Works of Swedish Working-Class Literature of the 1970s and the Early Twenty-First Century*, Wien 2020, s. 123.

- 53 Ibid., s. 230. Citatet från Susanna Alakoski *Oktober i Fattigsverige*, Stockholm 2012, s. 97 f.
- 54 Tischmann 2020, s. 248.
- 55 Hetekivi Olsson 2012, s. 332 och Hetekivi Olsson 2016, s. 5.
- 56 Hetekivi Olsson 2016, s. 25.
- 57 Hetekivi Olsson 2021, s. 11.
- 58 Michel Foucault, *Diskursernas kamp*, red. Thomas Götselius & Ulf Olsson, Eslöv 2008, s. 263.
- 59 Michel Foucault, ”Den utopiska kroppen”, *Arche* 2021:74–75, s. 142.
- 60 Hetekivi Olsson 2021, s. 59f.
- 61 Hetekivi Olsson 2016, s. 314.
- 62 Hetekivi Olsson 2021, s. 29.
- 63 Ibid., s. 15.
- 64 Ibid., s. 31.
- 65 bell hooks, *Where We Stand. Class Matters*, New York & London 2000.
- 66 Hetekivi Olsson 2021, s. 24.
- 67 Ibid., s. 29.
- 68 Hetekivi Olsson 2016, s. 132.
- 69 Hetekivi Olsson 2021, s. 299.
- 70 Ibid., s. 164.
- 71 Ibid., s. 308.
- 72 Ibid., s. 164.
- 73 Ibid., s. 308.
- 74 Ibid., s. 308.
- 75 I *De unga vi dödar* definieras begreppen enligt följande: ”*Socialisation* som förklarar hur man från födseln formas av en yttre, omgivande verklighet som genom inläring blir till en inre uppfattning, *internalisering*, så självklar att den verkligheten uppfattas som objektiv, *objektivering*, och som sedan överförs till och upprepas av andra, *externalisering*”. Ibid., s. 27.
- 76 Ibid., s. 213 f.
- 77 Friesleben Lund 2020, s. 57.
- 78 Nilsson & Mischliwietz 2011, s. 10 f.

ABSTRACT

Catharina Bergman, Department of Culture and Media Studies at Umeå University

“A pedagogical Utopia for the working class? The utopian impulse in Eija Hetekivi Olssons *Ingenbarnsland*, *Miira* och *De unga vi dödar*” (En pedagogisk utopi för arbetarklassen? Den utopiska impulsen i Eija Hetekivi Olssons *Ingenbarnsland*, *Miira* och *De unga vi dödar*)

This article seeks to explore how an utopian impulse, a concept related to the conceptualization of working-class literature, is articulated in Eija Hetekivi Olsson's trilogy, comprising the novels *Ingenbarnsland* (2012), *Miira* (2016), and *De unga vi dödar* (2021). By using the concepts *heterotopia* and *Edutopia* as keys for the analysis, an utopian vision of an equal and changeable world appear in the novels. An edutopian vision that concerns both learning and teaching, is in the novels informed by the protagonist's working-class values, her experiences of ideological reproduction, injustice and resistance in the educational system, as well as her desire to be a leader. Her Edutopia is about learning through endeavor and obtaining different perspectives as well as, through practices of collective learning, teaching students different perspectives of the world from a position equal to them.

Keywords: working-class literature; Eija Hetekivi Olsson; utopian impulse; Edutopia; heterotopia